

### 163. Ludność Gminy Szczutowo w 1921 roku – na podstawie Powszechnego Spisu Ludności.

Gmina Szczutowo pod względem administracyjnym położona była wówczas w województwie Warszawskim powiecie Rypińskim.

Pierwszy Powszechny Spis Ludności w Polsce z 30 września 1921 był pierwszym spisem powszechnym przeprowadzonym przez odrodzone państwo polskie<sup>1</sup>. Podstawą prawną do przeprowadzenia spisu była Ustawa z 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej<sup>2</sup>. W art. 6 tej ustawy ustalono, że pierwszy spis ma być dokonany w ciągu roku 1920, kolejny 31 grudnia 1930 r. a następne, co 10 lat. Pierwotny termin nie doszedł do skutku, ze względu na niestabilną sytuację Polski w tym okresie (m.in. wojna polsko-bolszewicka, powstania śląskie); dlatego też nowelizacja z dnia 13 maja

**§ 1. Pierwszy powszechny spis ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzony będzie według stanu z dnia 30 września 1921 roku i dotyczyć będzie wszystkich osób przebywających w tym dniu w granicach Rzeczypospolitej Polskiej stale lub chwilowo.**

**Jednocześnie przeprowadzony będzie spis sierot.**

**W związku ze spisem ludności przeprowadzony będzie spis domów mieszkalnych (tak zamieszkałych, jak i niezamieszkałych), oraz innych budynków, o ile są zamieszkałe, mieszkań, gospodarstw rolnych, ogrodowych i leśnych i spis zwierząt domowych.**

**Spisy te będą przeprowadzone według formularzy i instrukcji wydanych przez Główny Urząd Statystyczny.**

1921 roku<sup>3</sup> zmieniła termin pierwszego spisu na dzień 30 września 1921 r. Spisem objęto cały obszar Rzeczypospolitej. Spis ludności stał się koniecznością, ponieważ nowo utworzone Państwo Polskie nie posiadało praktycznie żadnych informacji o swojej ludności.

Zakres tematyczny spisu uściśliło rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1921 r. w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności<sup>4</sup>. Spis zawierał pytania o podstawowe cechy demograficzne, takie jak płeć, data urodzenia, stan cywilny, narodowość, język ojczysty i wyznanie, wykształcenie, charakterystykę zawodową ludności, inwalidztwo i sieroctwo, sytuację mieszkaniową i rolnictwo. Pytania dotyczyły także miejsca urodzenia, cech etnicznych (wyznanie, obywatelstwo, język ojczysty, narodowość), umiejętności czytania i poziomu wykształcenia, sieroctwa dzieci do 16 lat oraz ułomności fizycznych (głuchota, niemota, ślepotą, brak kończyn). Dalsze pytania dotyczyły zawodu głównego (źródła utrzymania) i pobocznego w chwili spisu i zawodu głównego w chwili wybuchu I wojny światowej, posiadanych zwierząt gospodarskich, obszaru gospodarstwa i struktury użytkowania ziemi. Osobny formularz dotyczył zamieszkiwanych budynków.

Komisja spisowa składała się z przedstawiciela władzy spisowej, jako przewodniczącego, i z powołanych przez niego członków z pośród działaczy samorządowych, przedstawicieli instytucji społecznych i gospodarczych i miejscowych urzędników państwowych i komunalnych. Zatem komisarzami spisowymi zostawały osoby cieszące się poważaniem, obdarzone zaufaniem i mające w swoich środowiskach pewien autorytet.

Spis ludności przewidywał notowanie nazw miejscowości ze szczególną starannością. Za miejscowość Główny Urząd Statystyczny uznał każde osiedle ludzkie, zabudowane i zamieszkałe, posiadające własną nazwę urzędową lub nieurzędową, byleby w życiu stosowaną, o ile to osiedle jest terytorialnie wyodrębnione, to znaczy znajduje się w pewnej odległości od sąsiednich osiedli. We wszystkich wątpliwych wypadkach zwracano się do starostw o wyjaśnienia. Dla określenia zbiorowych osiedli o charakterze wiejskim zastosowano terminy: „wieś” i „kolonja”. Wyraz „kolonja” oznacza na ogół większą liczbę gospodarstw, powstałych na gruntach rozparcelowanych, najczęściej rozrzuconych na większym terytorium. Pojedyncze osiedla o charakterze wiejskim określają słowa „folwark” i „osada”, przy czym „osada” oznacza przeważnie osiedle, znajdujące się w pewnej odległości od najbliższej wsi, powstałe przez wydzielenie jednego lub kilku gospodarstw z miejscowości macierzystej i pobudowanie się na oddalonej własnej działce polowej. Określenie „wieś” i „folwark”, służą do odróżnienia miejscowości o identycznej nazwie, tworzącą integralną część nazwy miejscowości.

Spis ludności ustalił, że na terenie Gminy Szczutowo hodowano: 619 koni, 3329 bydła rogatego, 35 owiec i 934 trzody chlewnej<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> Na podstawie: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Pierwszy\\_Powszechny\\_Spis\\_Ludności](https://pl.wikipedia.org/wiki/Pierwszy_Powszechny_Spis_Ludności) [Dostęp 18-10-2020]

<sup>2</sup> Ustawa z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz.U. z 1919 r. nr 85, poz. 464) <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19190850464/O/D19190464.pdf> [Dostęp 18-10-2020]

<sup>3</sup> Ustawa z dnia 13 maja 1921 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz.U. z 1921 r. nr 43, poz. 262) - <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210430262/O/D19210262.pdf> [Dostęp 18-10-2020]

<sup>4</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 1921 r. w sprawie przeprowadzenia powszechnego spisu ludności Dz.U. z 1921 r. nr 58, poz. 368, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210580368/O/D19210368.pdf> [Dostęp 18-10-2020]

<sup>5</sup> Spis ludności i zwierząt gospodarskich z dnia 30 września 1921 roku. Wyniki tymczasowe Ludwik Krzywicki, Nakład Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 1923 r. S. 10.

<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/95870/edition/108094/content> [Dostęp 18-10-2020]

Szczegółowy spis ludności obejmujący nazwy charakter miejscowości w Gminie Szczutowo (nazwy wsi, kolonii, folwarków i osad) oraz liczbę zamieszkałych budynków, liczbę ludności w podziale na płeć oraz wyznanie prezentuje poniższa tabela <sup>6</sup>.

| Gmina SZCZUTOWO<br>miejscowości w gminie | Charakter<br>miejscowości | Budynki<br>mieszkalne                 | Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym) |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
|------------------------------------------|---------------------------|---------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|----------|--------|-----------------------------|----------------|-----------------------------|--------------|-------------------|-----------|----------|
|                                          |                           |                                       | Ogółem                                                                   | Mężczyzn | Kobiet | W tej liczbie było wyznania |                |                             |              | Podało narodowość |           |          |
|                                          |                           |                                       |                                                                          |          |        | Rzymsko-<br>katolickiego    | Ewangelickiego | Innego<br>chrześcijańskiego | Mojżeszowego | polską            | niemiecką | żydowską |
| 1. Babc-Rzały                            | wieś                      | 15                                    | 102                                                                      | 56       | 46     | 95                          | 7              | -                           | -            | 102               | -         | -        |
| 2. Babc-Wienczanki                       | kolonia                   | 10                                    | 69                                                                       | 36       | 33     | 64                          | 5              | -                           | -            | 69                | -         | -        |
| 3. Babc-Wienczanki                       | wieś                      | 43                                    | 211                                                                      | 102      | 109    | 189                         | 22             | -                           | -            | 197               | 14        | -        |
| 4. Białasy                               | wieś                      | 28                                    | 176                                                                      | 89       | 87     | -                           | 176            | -                           | -            |                   | 176       | -        |
| 5. Krzyżówka                             | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Białasy        |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 6. Jońce (Białasy)                       | kolonia                   | 15                                    | 82                                                                       | 37       | 45     |                             | 82             |                             |              |                   | 82        |          |
| 7. Białasy-Żochowo                       | wieś                      | 12                                    | 70                                                                       | 33       | 37     | -                           | 70             | -                           | -            |                   | 70        | -        |
| 8. Biele                                 | wieś                      | 8                                     | 30                                                                       | 18       | 12     | 13                          | 14             | 3                           | -            | 30                | -         | -        |
| 9. Blizno                                | folwark                   | 3                                     | 34                                                                       | 17       | 17     | 29                          | 5              | -                           | -            | 34                | -         | -        |
| 10. Blizno                               | wieś                      | 30                                    | 198                                                                      | 85       | 113    | 160                         | 38             | -                           | -            | 160               | 38        | -        |
| 11. Kordulewo                            | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Blizno         |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 12. Borek                                | kolonia                   | 5                                     | 45                                                                       | 20       | 25     | 45                          | -              | -                           | -            | 45                | -         | -        |
| 13. Bryski                               | wieś                      | 13                                    | 93                                                                       | 51       | 42     | 93                          | -              | -                           | -            | 93                | -         | -        |
| 14. Cisse                                | wieś                      | 31                                    | 184                                                                      | 89       | 95     | 184                         | -              | -                           | -            | 184               | -         | -        |
| 15. Czepienica                           | kolonia                   | 14                                    | 99                                                                       | 48       | 51     | 99                          | -              | -                           | -            | 99                | -         | -        |
| 16. Czumsk                               | folwark                   | 3                                     | 34                                                                       | 13       | 21     | 19                          | 8              |                             | 7            | 34                | -         | -        |
| 17. Czumsk Duży                          | wieś                      | 36                                    | 221                                                                      | 120      | 101    | 203                         | 7              |                             | 11           | 221               | -         | -        |
| 18. Czumsk Mały                          | wieś                      | 23                                    | 116                                                                      | 54       | 62     | 116                         | -              | -                           | -            | 116               | -         | -        |
| 19. Dąbkowa-Parowa                       | wieś                      | 27                                    | 184                                                                      | 81       | 103    | 167                         | 12             | 5                           |              | 184               | -         | -        |
| 20. Biele                                | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Dąbkowa Parowa |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 21. Dziki Bór                            | wieś                      | 13                                    | 98                                                                       | 44       | 54     | 98                          | -              | -                           | -            | 98                |           | -        |
| 22. Gogoły                               | wieś                      | 25                                    | 158                                                                      | 74       | 84     | 142                         | 16             |                             |              | 152               | 6         | -        |
| 23. Paprotki-Gogoły                      | kolonia                   | 15                                    | 87                                                                       | 44       | 43     | 44                          | 43             |                             |              | 44                | 43        | -        |
| 24. Gorzeń                               | wieś                      | 17                                    | 112                                                                      | 52       | 60     | 112                         | -              | -                           | -            | 112               | -         | -        |
| 25. Górki-Rumunki                        | kolonia                   | 4                                     | 19                                                                       | 10       | 9      | 19                          | -              | -                           | -            | 19                | -         | -        |
| 26. Grabal                               | wieś                      | 16                                    | 103                                                                      | 51       | 52     | 102                         | 1              |                             |              | 103               | -         | -        |

<sup>6</sup> Skorowidz Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej Opracowany na podstawie wyników pierwszego Powszechnego Spisu Ludności z dnia 30 września 1921 roku i innych źródeł urzędowych. Tom I. M. Stołeczne warszawa, Województwo Warszawskie, Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 1925 rok s. 164-165. <https://polona.pl/item/skorowidz-miejscowosci-rzeczypospolitej-polskiej-opracowany-na-podstawie-wynikow,NjcwOTY1ODg/> [Dostęp 18-10-2020]

| Gmina SZCZUTOWO<br>miejscowości w gminie | Charakter<br>miejscowości | Budynki<br>mieszkalne             | Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym) |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
|------------------------------------------|---------------------------|-----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|----------|--------|-----------------------------|----------------|-----------------------------|--------------|-------------------|-----------|----------|
|                                          |                           |                                   | Ogółem                                                                   | Mężczyzn | Kobiet | W tej liczbie było wyznania |                |                             |              | Podało narodowość |           |          |
|                                          |                           |                                   |                                                                          |          |        | Rzymsko-<br>katolickiego    | Ewangelickiego | Innego<br>chrześcijańskiego | Mojżeszowego | polską            | niemiecką | żydowską |
| 27. Hermany                              | wieś                      | 6                                 | 38                                                                       | 16       | 22     | 38                          | -              | -                           | -            | 38                | -         | -        |
| 28. Huta Łukomska                        | kolonia                   | 4                                 | 26                                                                       | 15       | 11     | 26                          | -              | -                           | -            | 26                | -         | -        |
| 29. Jaźwiny                              | kolonia                   | 21                                | 121                                                                      | 61       | 60     | 77                          | 44             |                             |              | 107               | 14        | -        |
| 30. Jegle                                | kolonia                   | 9                                 | 64                                                                       | 32       | 32     | 64                          | -              | -                           | -            | 64                | -         | -        |
| 31. Jeleniec                             | wieś                      | 9                                 | 60                                                                       | 28       | 32     | 60                          | -              | -                           | -            | 60                | -         | -        |
| 32. Karlewo                              | kolonia                   | 11                                | 97                                                                       | 48       | 49     | 97                          | -              | -                           | -            | 97                | -         | -        |
| 33. Kosiory                              | kolonia                   | 7                                 | 39                                                                       | 20       | 19     | 39                          | -              | -                           | -            | 39                | -         | -        |
| 34. Łukomie                              | folwark                   | 4                                 | 94                                                                       | 37       | 57     | 94                          | -              | -                           | -            | 94                | -         | -        |
| 35. Łukomie                              | kolonia                   | 22                                | 144                                                                      | 64       | 80     | 144                         | -              | -                           | -            | 144               | -         | -        |
| 36. Łukomie                              | wieś                      | 37                                | 192                                                                      | 98       | 94     | 192                         | -              | -                           | -            | 192               | -         | -        |
| 37. Łukomka                              | kolonia                   | 14                                | 100                                                                      | 48       | 52     | 100                         | -              | -                           | -            | 100               | -         | -        |
| 38. Mierzęcín                            | wieś                      | 13                                | 78                                                                       | 44       | 34     | 78                          | -              | -                           | -            | 78                | -         | -        |
| 39. Narty                                | kolonia                   | 8                                 | 58                                                                       | 25       | 33     | 58                          | -              | -                           | -            | 58                | -         | -        |
| 40. Narty                                | wieś                      | 6                                 | 33                                                                       | 16       | 17     | -                           | 33             | -                           | -            | -                 | 33        | -        |
| 41. Orszulewo                            | wieś                      | 45                                | 257                                                                      | 130      | 127    | 234                         | 9              | -                           | 14           | 240               | 3         | 14       |
| 42. Boruchy                              | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Orszulewo  |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 43. Cygany                               | osada                     | Spisano łącznie z wsią Orszulewo  |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 44. Kozi Borek                           | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Orszulewo  |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 45. Słupia                               | wieś                      | 34                                | 236                                                                      | 120      | 116    | 236                         | -              | -                           | -            | 236               | -         | -        |
| 46. Stara Wola                           | folwark                   | Spisano łącznie z wsią Stara Wola |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 47. Stara Wola                           | wieś                      | 45                                | 309                                                                      | 147      | 162    | 296                         | 10             | -                           | 3            | 309               | -         | -        |
| 48. Gąsiorowy Mostek                     | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Stara Wola |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 49. Mościska                             | kolonia                   | Spisano łącznie z wsią Stara Wola |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 50. Pustynia                             | osada                     | Spisano łącznie z wsią Stara Wola |                                                                          |          |        |                             |                |                             |              |                   |           |          |
| 51. Szczechowo                           | kolonia                   | 30                                | 165                                                                      | 77       | 88     | 136                         | 29             | -                           | -            | 149               | 16        | -        |
| 52. Szczechowo                           | wieś                      | 14                                | 79                                                                       | 33       | 46     | 40                          | 33             | -                           | 6            | 63                | 16        | -        |
| 53. Szerby                               | kolonia                   | 20                                | 118                                                                      | 67       | 51     | 118                         | -              | -                           | -            | 118               | -         | -        |
| 54. Szczutowo                            | wieś                      | 38                                | 254                                                                      | 113      | 141    | 254                         | -              | -                           | -            | 254               | -         | -        |
| 55. Topiąca                              | kolonia                   | 11                                | 81                                                                       | 40       | 41     | 81                          | -              | -                           | -            | 81                | -         | -        |
|                                          |                           | 814                               | 5168                                                                     | 2503     | 2665   | 4455                        | 664            | 8                           | 41           | 4643              | 511       | 14       |

Opracował Dariusz Lazarowski